

HEILIGE HUISJES

JAARVERSLAG 2022

2022 was voor CASA zonder meer een jubeljaar; na twee jaar van restricties en alternatieve (digitale) vormen van programmeren konden we weer ouderwets los. Vanaf eind februari organiseerden we m.u.v. juli-augustus maandelijks één of meer publieke live bijeenkomsten. De ruggengraat van dit programma werd gevormd door een reeks meet-ups in het kader van het jaarthema van 2022: Heilige Huisjes. Daarin gingen we naar aanleiding van de actuele wooncrisis en de daarachterliggende verdichtingsopgave op zoek naar (onorthodoxe) oplossingen voor deze grote uitdagingen. Dit deden we door verschillende thema's te adresseren die in de regio Arnhem – evenals elders – veelal gevoelig liggen. Er zullen keuzes gemaakt moeten worden, en wat is er dan nog heilig?

Om deze discussie te stimuleren hebben we bewust gekozen voor een ander format dan voorheen. Waar we eerder meestal meerdere sprekers uitnodigden om een onderwerp van verschillende kanten te belichten, hadden we nu telkens één hoofdspreker op het podium. Deze kreeg meer tijd voor een inspirerend, diepgaander betoog en tegelijkertijd bleef er zo meer ruimte over voor interactie met de zaal. Naar aanleiding daarvan gingen we vervolgens met het publiek in gesprek. Daarnaast werden telkens enkele gasten specifiek uitgenodigd om te reageren en de vertaalslag te maken naar de (lokale/regionale) praktijk. Kortom minder zenden, meer gesprek met het betoog als vliegwieltje voor de discussie. Onze huisdichter Jesse Laport sloot ieder keer af met een preek. De opnames hiervan werden telkens via sociale media verspreid, waardoor we het publieksbereik verder verbreden.

Dit format is zowel ons als organisatie als het publiek goed bevallen. De urgentie van het thema bleek uit structureel hoge bezoekersaantallen, al bleef de verwachte vurige discussie veelal uit. De gemeenteraadsverkiezingen in het voorjaar van 2022 speelden hierin ook een rol. Sindsdien waait er een uitgesproken links-progressieve politieke wind in de stad en blijken sommige heilige huisjes opeens omver geblazen. Waar we als CASA bijvoorbeeld een avond over mobiliteit voor ogen hadden waarin we het primaat van de Heilige Koe in de stad kritisch wilden bevragen, hebben voetganger, fietser en OV nu officieel voorrang op de auto. Zo zijn er meer heilige huisjes van hun voetstuk gevallen. Dat is goed nieuws voor de gemeente die Arnhem verder wil verdichten en werk wil maken van het oplossen van de wooncrisis mét de (politieke) wil om dat ook eerlijk én inclusief te doen.

Er is eigenlijk maar een heilig huisje dat ongenaakbaar overeind blijft staan: bouwen in het groen is voor de meeste Arnhemmers onbespreekbaar. De vraag is echter hoelang dit nog houdbaar is: in maart presenteerden Wageningse wetenschappers de kaart van Arnhem in 2120, wanneer we door klimaatverandering allemaal op de Veluwe wonen. Er blijft dus nog genoeg te bediscussiëren, want we zijn er nog niet. 'Hoe dan?' was bovenal de vraag die zich in de loop van het jaar door de toenemende schaarste steeds meer opdrong en aanleiding gaf tot het jaarthema 2023: Meer Minder.

Maar nog even over Heilige Huisjes gesproken... de restauratie van de Eusebius werd dit jaar eindelijk afgerond en Museum Arnhem opende na jaren vernieuwbouw weer de deuren. Mijlpalen voor de stad waar we uitgebreid bij stilstonden. Bovendien reikten we weer de Heuvelinkprijs uit voor Arnhems beste nieuwbouw en presenteerden in samenwerking met de gemeente Arnhem nog de ontwerpvisies op de vernieuwing van het Stadstheater. Kortom 2022 was niet alleen voor CASA maar ook voor Arnhem een jubeljaar!

SNEAKPREVIEW MUSEUM ARNHEM

DATUM: VRIJDAG 18 FEBRUARI

DEELNEMERS: 36

► Op vrijdagmiddag 18 februari – nog net voor de officiële oplevering – organiseerde CASA exclusief voor de leden van de CASA-sociëteit een sneakpreview van de vernieuwbouw van Museum Arnhem. Directeur Saskia Bak leidde ons gezelschap enthousiast rond door ‘haar’ gebouw. Aansluitend was er een borrel op CASA’s nieuwe projectlocatie in NiCo (De Nieuwe Coehoorn).

HEILIG GETAL

DATUM: DINSDAG 22 FEBRUARI

DEELNEMERS: 120

VIEWS: 4084

► Arnhem staat voor een gigantische opgave: de komende jaren moeten er zo’n zeventuizend woningen bijgebouwd worden en voor 2040 meer dan het dubbele daarvan. Maar een getal is ook maar een getal, hoe ver zijn we eigenlijk al? Als aftrap van het jaarthema Heilige Huisjes brachten we op 22 februari de actuele woningbouwprojecten en -plannen die boven de stad hangen in kaart. Tijdens deze drukbezochte avond werd een aantal ontwikkelingen gepresenteerd die representatief zijn voor verschillende vormen van verdichting: de transformatie van industrie- en militaire terreinen, de verdichting van naoorlogse wijken met hun overmaat en de vernieuwing van de bestaande stad. Met presentaties van respectievelijk Kirsten van Rijen (gemeente Arnhem) over de invulling van de laatste velden in Schuytgraaf, Arjenne van Berkum (FARO Architecten) over de inbreiding van het Sluiseiland in Malburgen West, Johan Blokland (opZoom architecten) over het Gashouderkwartier en de transformatie van voormalig AKZO-terrein van werken naar wonen, en Jeroen van Schooten (TeamV) met de publieke primeur van ‘Kiek Duidan’ het kersverse ontwerp voor Coehoorn Plot 3, een voorbeeld van vernieuwbouw in het centrum. Cathelijne Bouwkamp, wethouder Ruimtelijke Ontwikkeling, opende tot slot het nieuwe architectuurjaar en als grande finale sloeg stadsdichter Jesse Laport het publiek met stichtende woorden om de oren in een werwend donderpreek!

Bekijk de foto’s en videoregistratie van Jesse’s preek:

<https://casa-arnhem.nl/event/heilig-getal/>

Lees hier het verslag van de Arnhemsche Courant:

<https://arnhemschecourant.nl/hoeveel-gaan-we-bouwen-wat-gaan-we-bouwen-en-vooral-waar-gaan-we-bouwen/>

ARNHEM 2120 | DE STAD OVER 100 JAAR

► CASA X AKB

DATUM: DONDERDAG 10 MAART

DEELNEMERS: 130

VIEWS: 364

► Op donderdag 10 maart organiseerden Arnhem Klimaatbestendig (AKB) en CASA samen *Arnhem 2120*, een vervolg op het (online) college *NL2120*, waarin Tim van Hattum (WUR) de nieuwe kaart van Nederland in 2120 toelichtte. Inmiddels hebben Wageningse wetenschappers die kaart vertaald naar een visie voor de stad van de toekomst. Arnhem is daarbij als casus genomen omdat binnen onze gemeente verschillende landschappen liggen. Hoe ziet onze stad eruit over honderd jaar? Hoogleraar landschapsarchitectuur Sanda Lenzholzer (WUR) en onderzoeker klimaatbestendigheid Ilse Voskamp (WUR) presenteerden dit visionaire onderzoek en gingen daarna in discussie met de afgeladen zaal.

Bekijk de videoregistratie van dit event:

<https://casa-arnhem.nl/event/arnhem-2120/>

EXPEDITIE ARNHEM OOST

DATUM: VRIJDAG 18 MAART

DEELNEMERS: 45

► Aansluitend op de meet-up van 22 februari organiseerde CASA op vrijdagmiddag 18 maart – exclusief voor de leden van de CASA-sociëteit – een middagexcursie in Arnhem Oost. Daar moet nu en in de nabije toekomst immers het merendeel van Arnhems woningbouwopgave gerealiseerd worden. Maar hoe dan? Na een ontvangst in de voormalige Coberco-fabriek wandelden we via het toekomstige Havenmeester- en Gashouderkwartier naar Spoorzone Oost en vandaar naar het AKZO-terrein, dat zich moet gaan ontpoppen tot het Zijdekwartier. Henri Schimmel (BPD), Johan Blokland (opZoom) en Jordy Stamps (BURA) gaven tevoren een presentatie en ter plekke een toelichting op de plannen. De excursie bood aan de deelnemers een nieuwe kijk op de ruimte in de bestaande stad.

HEILIGE GROND

DATUM: VRIJDAG 22 MAART

DEELNEMERS: 100

VIEWS: 1410

► Waar gaan we bouwen? Er is nog ruimte zat binnen Arnhems gemeentegrenzen, alleen mag de stad niet uitbreiden naar het noorden om de Veluwe te sparen. Hoe lang is deze heilige grond nog houdbaar? Op dinsdag 22 maart gingen we over dit Heilige Huisje in discussie.

De Veluwe verschaalt in rap tempo door stikstof en verdroging. Als het zo doorgaat blijft er geen heilige grond over, aldus landschapsarchitect Jan Eiting, die twee jaar terug afstudeerde met een visie op dit gebied. Het natuurlijk ecosysteem van de Veluwe is de afgelopen 150 jaar gehalveerd. De remedie is om van de Veluwe één groot natuurgebied te maken: Nationaal Park Groot Veluwe. Het hooggelegen hart wordt herbestemd voor dier en plant, wonen en recreatie zit aan de randen.

De laaggelegen landbouwgronden rondom de Veluwe worden als vanouds weer kwelmoeras om water te bufferen. Zo wordt de Veluwe weer meer gevoed en stikstofuitstoot tegengegaan. De vrijgekomen erven kunnen bovendien worden ingezet voor woningbouw, waarmee de sanering wordt bekostigd en er ook een oplossing wordt geboden aan de woningnood. Er liggen, met name in de Gelderse Vallei, zo'n vijfduizend veehouderijen, stel dat je daar de helft van transformeert naar woonmilieus van gemiddeld tien woningen dan zou dit al zo'n 25.000 woningen opleveren. De infrastructuur ligt er al. Voorwaarde is dat je wel kwaliteit toevoegt en niet parasiteert op de omgeving, het herstel van de natuur en biodiversiteit blijft het voornaamste doel van Eitings visie.

In de Arnhemse Veluwerand Schaarsbergen zijn het niet zozeer veehouderijen als wel militaire terreinen die op termijn naar wonen kunnen worden omgezet. Er is sprake van dat Defensie zich gaat terugtrekken rond vliegveld Deelen en daarmee zou de Oranjekazerne vrijkomen. Dit biedt kansen voor natuurontwikkeling, recreatie en een woonmilieu à la de Buitenplaats Koningsweg. Hans Jungerius ziet er natuur-inclusieve camouflage-architectuur voor zich als knipoog naar het verleden. We moeten eens afscheid nemen van het 'valse onderscheid tussen rood en groen'. Tot nader order blijft het echter bij 'een gebiedsverkenning voor het Cluster Schaarsbergen'.

Hoe concreter het wordt des te heiliger de grond, zo bleek uit de felle kritiek op de toelichting van Erik Opdam op de plannen van de Driegasthuizengroep. Arnheems oudste zorginstelling wil tussen Geitenkamp en Schelmseweg een zorgcomplex en huurwoningen voor het eigen personeel bouwen, een doelgroep die nu niet aan een woning komt. Bovendien is het landbouwgrond en kan dankzij ontwikkeling de ecologische kwaliteit worden verbeterd. 'Zelden zo'n tendentius verhaal gehoord', luidde een van de kritische reacties. Maar waar de een het open landschap rond dit stuk van de Schelmseweg wil behouden, ziet de ander wel wat in de plannen die voorzien in een duidelijke behoefte. Volgens Opdam is de woningopgave dermate groot dat je het met hoogbouw in de bestaande stad niet redt. Vraag is ook of je dat moet willen. Arnhem heeft zich altijd uitgebreid aan de rand. Ligt de kwaliteit niet juist in de mix tussen rood en groen?

Een eeuw geleden trok het Rijk bij de Schelmseweg een harde grens om de Veluwe te sparen, maar het is de vraag hoelang dit nog zo blijft. De wooncrisis van nu valt in het niet bij de gevolgen van de klimaatcrisis. Wonen op de hooggelegen zandgronden is onvermijdelijk, aldus

Sanda Lenzholzer, hoogleraar landschapsarchitectuur aan Wageningen UR. De visie die zij onlangs met collega's voor Arnhem in 2120 maakte gaat ver voorbij het onderscheid tussen rood en groen. Over een eeuw wordt er massaal gewoond op de Veluwe en dartelen edelheren tussen hoge houten woontorens. Daar moeten we niet moeilijk over doen want op Europese schaal is het Veluwse heidelandschap volgens Lenzholzer helemaal niet zo bijzonder. Toch staat ook in deze visie de natuur met stip op 1, want zonder biodiversiteit geen leven. Laat staan Heilige Grond...

Bekijk de foto's en videoregistratie van Jesse's preek:

<https://casa-arnhem.nl/event/heilige-grond/>

HEILIGE STRIJD

DATUM: DINSDAG 12 APRIL

DEELNEMERS: 100

IEWS: 1865

► De woningnood schreeuwt het uit van daken die er niet zijn! De urgentie is hoog, de gevolgen zijn rampzalig. Nu velen niet meer aan een (betaalbare) woning kunnen komen, raakt de samenleving verdeeld in huizenbezitters en havenots van wie het leven wordt ontwricht. Dit speelt zeker ook lokaal; Arnhem was al een 'gedeelde stad' en dat wordt er niet beter op. Volgens stadsgeograaf Cody Hochstenbach zijn de waanzinnige woningprijzen en torenhoge huren niet uit de lucht komen vallen, maar het gevolg van jarenlang bewust beleid. In zijn recent verschenen vlugschrift, het boek *Uitgewoond*, legt hij de structurele oorzaken van de huidige wooncrisis bloot en pleit hij vurig én onderbouwd voor een nieuwe woonpolitiek, die eerlijker en inclusiever is! Op dinsdag 12 april hield hij voor een overvolle zaal een vlammenend politiek en persoonlijk verhaal en ging daarna met lokale politici en het publiek in gesprek. Niet voor niks: inmiddels heeft de woningnood en een eerlijke, inclusieve oplossing daarvoor prioriteit gekregen in Arnhem.

Bekijk de foto's en videoregistratie van Jesse's preek:

<https://casa-arnhem.nl/event/heilige-strijd/>

Lees hier het verslag van de Arnhemsche Courant:

<https://arnhemschecourant.nl/woonwoede-helpt-om-de-wooncrisis-op-te-lossen/>

VERNIEUWBOUWVIERING MUSEUM ARNHEM

► CASA-ACTUEEL

DATUM: DINSDAG 17 MEI

DEELNEMERS: 130

► Na dik vier jaar verbouwing opende Museum Arnhem medio mei eindelijk weer de deuren. En hoe! Aan de

oudbouw van Outshoorn is een nieuw hoofdstuk toegevoegd, eentje met een cliffhanger welteverstaan. Om dat te vieren organiseerde CASA op dinsdag 17 mei een 'klassieke' avond actueel over de renovatie en uitbreiding van Outshoorns oudbouw. Met presentaties van de architecten Joost Vos en Saartje van der Made (Bentham Crowel Architects) over het ontwerp en het uiteindelijke gebouw, bouwer Egbert-Jan Rots (Rotsbouw) over de totstandkoming daarvan en landschapsarchitect David Kloet (Karres en Brands) over de inrichting van de museumtuin en de parkaanleg Onderlangs. Tot slot gaf directeur Saskia Bak (Museum Arnhem) over haar visie op gebouw én gebruik.

Bekijk de foto's van de avond:

<https://casa-arnhem.nl/event/vernieuwbouwwiering/>

HEILIGE TOORN

DATUM: DINSDAG 24 MEI

DEELNEMERS: 83

IEWS: 1927

► Eeuwenlang domineerde de toren van de Eusebius Arnheems skyline. Hier leek begin deze eeuw verandering in te komen, maar twintig jaar later vormen de twee torens bij het station nog steeds de melktandjes van de stad. Komt hoogbouw ooit van de grond in Arnhem? De gemeente ziet het als serieuze optie voor de groeiende woningopgave, de Arnhemmer wil geen Manhattan aan de Rijn, maar niemand wil snoeien in het groen. Als je niet wil uitbreiden op het platte vlak dan moet je de hoogte in. Dus hoe lang is de hoogte van de Eusebius nog heilig? Moeten we daar niet eens voorbij of gaan we voor Europese middelhoogbouw en het optoppen van bestaande gebouwen? Hoe dan ook zijn visie en sturing gewenst, anders krijg je wildgroei. Op dinsdag 24 mei kregen we een crash course van architect Stefan Prins, partner bij het Rotterdamse Powerhouse Company, dat in hoogbouw grossiert en de ontwerpen heeft gemaakt voor de 'pinda-kaaspot' Pathé, High Park (voorheen ING) en de nieuwe Mandelatoren in Malburgen. Waar liggen hier in Arnhem de kansen en hoever moet je (willen) gaan? Opmerkelijk weinig woede of weerstand deze avond overigens ondanks de dubbele betekenis van het woord toorn in de titel... The only way is up!

Bekijk de foto's en videoregistratie van Jesse's preek:

<https://casa-arnhem.nl/event/heilige-toorn/>

Lees hier het verslag van de Arnhemsche Courant:

<https://arnhemschecourant.nl/arnhem-gaat-de-hoogte-in-maar-met-kleine-stapjes/>

EUSEBIUS | UIT DE STEIGERS!

► CASA-ACTUEEL

DATUM: DINSDAG 7 JUNI

DEELNEMERS: 93

IEWS: 2637/2202

► 'Sloophamer of bouwsteiger?' De recente restauratie van de Eusebiuskerk maakte heel wat los in Arnhem, maar resulteerde letterlijk en figuurlijk in een omarming door de stad. Nu de Eusebius na een dik decennium eindelijk uit de steigers is, is dat zonder meer een mijlpaal voor de kerk én de stad. Dus dat vierde CASA op dinsdag 7 juni met een feestelijk programma! Hierin blikten we met bouwmeester Peter Koelewijn (Stichting Eusebius Arnhem) en adviseur architectuurhistorie Henk Hoogeveen (Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed) terug op de hoogte- en dieptepunten van dit uitzonderlijke restauratieproject. Stadsarcheoloog Martijn Defilet presenteerde de 'bijvangst'; de vondsten die dankzij de restauratie in en rondom de kerk zijn gedaan. Tot slot keken we met directeur Meike Verhagen naar de toekomst en speelden we een kekke CASA-quiz over de roemruchte geschiedenis van Arnheems voornaamste monument van geschiedenis en (bouw)kunst! Deze avond werd geopend door Arnheems stadsdichter en CASA's huisdichter Jesse Laport.

Bekijk zijn voordracht en foto's van dit event:

<https://casa-arnhem.nl/event/eusebius/>

Als smaakmaker lanceerde CASA in januari een filmpje met bouwmeester Peter Koelewijn:

<https://casa-arnhem.nl/event/uit-de-steigers/>

BOUWEN VANUIT DE BODEM

► CASA X SCI

DATUM: DINSDAG 12 JULI

DEELNEMERS: 18

► Op dinsdag 12 juli organiseerde CASA in opdracht van het Stimuleringsfonds voor Creatieve Industrie een bijeenkomst in het kader van de Open Oproep 'Bouwen vanuit de Bodem'.

Nederland staat voor een grote verstedelijkingsopgave. Hoe kan deze uitdaging worden aangepakt vanuit de condities die de bodem creëert? Onder het motto 'Bouwen vanuit de Bodem' nodigde het Stimuleringsfonds voor Creatieve Industrie ontwerpers uit om in samenwerking met andere partijen ontwerpend onderzoek te verrichten naar de mogelijkheden tot een integrale aanpak van actuele en toekomstige verstedelijkingsvraagstukken waarin de onder- en bovengrondse systemen een productieve relatie met elkaar aangaan. Op dinsdag 12 juli werd informatie en inspiratie geboden aan ontwerpers en partijen die geïnteresseerd zijn om mee te doen aan deze Open Oproep. Na een korte introductie door Chris

van Langen (Stifo) over de inhoud en procedure, schetste Corinne Koot – consultant bij Witteveen + Bos en lid van het kernteam van ‘Samen de Diepte in’ – de problematiek en complexiteit van het ‘Bouwen vanuit de Bodem’. Vervolgens waren er een drietal werksessies waarin het onderwerp onder leiding van verschillende experts actief wordt uitgediept. We sloten af met een borrel om na te praten en kennis te maken.

DAGEXCURSIE FLORIADIE

DATUM: VRIJDAG 15 JULI
DEELNEMERS: 24

► Onder het motto *Growing Green Cities* vond dit jaar waarschijnlijk de allerlaatste Floriade plaats, de wereldtuinbouwtentoonstelling die sinds 1960 eens in de tien jaar wordt georganiseerd. Deze zevende editie ging over de vruchtbare kruisbestuiving tussen rood en groen, stad en natuur, mens en plant. Voor gaststad Almere vormt de expo bovendien de aanzet tot een nieuwe duurzame woonwijk, naar ontwerp van MVRDV, die zich na het event op het terrein verder door moet ontwikkelen. De vier hoofdthema's van deze Floriade – de groene en gezonde stad, duurzame voedselvoorziening en dito energieoplossingen – komen echter ook overeen met de ambities van Arnhem als groene stad, die in het recente coalitieakkoord weer werden bekrachtigd. Dus gingen we naar Almere tot lering en vermaak en de nodige inspiratie!

OPENING OPEN MONUMENTENDAG 2022

► CASA X OMD

DATUM: VRIJDAG 9 SEPTEMBER
DEELNEMERS: 65

► Geen gebouw zo duurzaam als een monument; ze zijn niet van gister en gaan – als het goed is – ook nog lang mee. Tegelijkertijd zijn monumenten allesbehalve duurzaam in de actuele, engere zin van het woord. Hoe krijgen we ze *up to date* met behoud van de historische en architectonische kwaliteiten? Dat is de vraag die centraal stond tijdens de Opening van Open Monumentendag 2022 die CASA en het lokale comité in Arnhem op vrijdag 9 september organiseerden. Met presentaties van ex-bouwmeester Peter Koelewijn over de Eusebius, ‘de duurzaamste kerk van Nederland’, Johan Blokland (opZoom architecten) over hergebruik in de Nieuwe Kerk en de voormalige Ambachtsschool aan de Boulevard en Martine Verheijen-Verkoijen (Portaal) over de verduurzaming van de monumentale woonwijk Geitenkamp, waar woningcorporatie en bewoners samen optrekken. Wet-houder Bob Roelofs opende tot slot officieel Arnhems Open Monumentendagweekend.

HEILIGE KOE

DATUM 27 SEPTEMBER
DEELNEMERS: 95
VIEWS: 2353

► Lange tijd was de Heilige Koe letterlijk en figuurlijk het symbool van voorspoed en vooruitgang, maar inmiddels is de auto steeds meer een obstakel voor stedelijke ontwikkeling en trekt een zware tol op de openbare ruimte en leefbaarheid van de stad. Willen we de stad verdichten dan moeten we nadenken over alternatieve en meer duurzame vormen van vervoer. Daarover gingen we op 27 september met elkaar in gesprek. Stedenbouwkundige Marco Broekman gaf als vliegwiel voor de discussie een inleiding over de Utrechtse nieuwbouwwijk Merwede, Nederlands eerste autovrije stadswijk. In de zaal waren onder meer Marian van Hooij, regisseur Platform Binnenstad Arnhem en stedenbouwkundige Annemieke Molster, auteur van het boek *Loop! Tien Ontwerpprincipes voor een loopvriendelijke omgeving*. Daarmee gingen we in gesprek over verdichting versus verkeer. Arnhem autovrij is nog een brug te ver, maar het gaat de goede kant op....

Bekijk de foto's en videoregistratie van Jesse's preek:

<https://casa-arnhem.nl/event/heilige-koe/>

Lees hier het verslag van de Arnhemsche Courant:

<https://arnhemschecourant.nl/de-heilige-koe-verliest-haar-status-meer-mobiliteit-met-minder-autos/>

HEUVELINKPRIJS

DATUM: DONDERDAG 6 OKTOBER
DEELNEMERS UITREIKING: 380
VIEWS: 7837

► Tijdens de Nacht van de Architectuur op 6 oktober werden winnaars van de Heuvelinkprijs 2022 bekend gemaakt. De Turfstraat, ontworpen door LEVS Architecten in opdracht van Stadswaarde, is winnaar van de vakjuryprijs. Turfstraat 27 ontworpen door JCRARCHITECTEN in particuliere opdracht werd met 336 van de in totaal 1494 stemmen winnaar van de publieksprijs.

Volgens de jury heeft de architect van het fraaie, op de Wederopbouw geïnspireerde complex aan de Turfstraat de ervaring en het lef om te strijden voor architectuur. Bovendien heeft de architect, aldus de jury, ‘heel goed geluisterd naar de stad, de schoonheid en de pijn’. Het gebouw geeft niet alleen nieuw elan aan een cruciale plek in het hart van Arnhem: het is een monument voor de Wederopbouw. De jury is erg enthousiast over dit project dat niet alleen klopt op alle niveaus, maar bovenal de Wederopbouw viert en deze als het ware teruggeeft aan de stad. Veel lof was er ook voor de hoogstaande architectuur van het Bosgebouw en de maatschappelijke waarde van Elderburen. De Turfstraat scoort op beide

aspecten: de combinatie van architectonische kwaliteit en de betekenis voor de stad gaf de doorslag.

De Heuvelinkprijs, de tweejaarlijkse Arnhemse architectuurprijs voor de beste nieuwbouw, is in de jaren negentig door de gemeente Arnhem en dagblad *de Gelderlander* in het leven geroepen om lokale architectuur alsook de interesse daarvoor te stimuleren. Vandaar dat de Heuvelinkprijs, die sinds 2008 wordt georganiseerd door architectuurcentrum CASA, bestaat uit een vakjury- en een publieksprijs. Voor deze twaalfde editie konden projecten worden voorgedragen die zijn opgeleverd in 2020 en 2021.

De finalisten voor de Heuvelinkprijs 2022 waren (in alfabetische volgorde):

- **Bosgebouw** ontworpen door Dyvik Kahlen Architects in opdracht van Schipper Bosch
- **Elderburen** ontworpen door oostwest in samenwerking met Van Wijnen Projectontwikkeling en Portaal in opdracht van Portaal
- **Hoogwegt** ontworpen door Diederendirrix in opdracht van Hoogwegt Bracamonte
- **Techplaza** ontworpen door Ector Hoogstad i.s.m. oostwest en DP6 in opdracht van Stichting ROC RijnIJssel
- **Transzoom** ontworpen door opZoom architecten in opdracht van Reinbouw BV
- **Turfstraat** ontworpen door LEVS Architecten in opdracht van Stadswaarde
- **Turfstraat 27** ontworpen door JCRARCHITECTEN in particuliere opdracht

De vakjury, bestaande uit architect en BNA-voorzitter Jolijn Valk (Urban Echoes), journalist Mark Hendriks, hoofdredacteur van *Blauwe Kamer*, tijdschrift voor stedenbouw en landschapsarchitectuur, en architect en meervoudig winnaar van de Heuvelinkprijs Wilbert de Haan (NEXIT Architecten), heeft uit de nominaties een shortlist geselecteerd. Deze projecten zijn op 15 april bezocht en beoordeeld. Van 21 september tot 6 oktober kon er worden gestemd voor de publieksprijs.

Bekijk hier het filmpje waarin de finalisten zichzelf presenteren:

<https://casa-arnhem.nl/event/winnaars-heuvelinkprijs-2022/>

Lees het volledige juryrapport op

<https://casa-arnhem.nl/heuvelinkprijs2022/>

EXCURSIE EDE

DATUM: VRIJDAG 14 OKTOBER

DEELNEMERS: 20

► In het kader van de programmareeks Heilige Huisjes brachten we op 14 oktober een bezoek aan Ede. De gigantische woningopgave die boven ons land hangt landt grotendeels in gemeenten als deze. Bovendien hebben we meer met elkaar gemeen dan je op het eerste gezicht

zou zeggen: de ligging aan de Veluwe, de herontwikkeling van militaire- en industrieterrainen tot wonen én, over heilige huisjes gesproken, een nieuwe Moskee! Architect Silvester Klomp (MIX Architectuur Ede) leidde ons rond langs de voormalige kazerneterreinen en ENKA-fabriek, vervolgens brachten we een bezoek aan de Turkse Moskee met een toelichting van architect Levent Baykus (Mies Architectuur).

HEILIG HART

DATUM: DINSDAG 18 OKTOBER

DEELNEMERS: 80

VIEWS: 2600

► De decennia dat Arnhem een winkelstad van allure was, liggen inmiddels achter ons. Het vertrek van de Bijenkorf maakte dat duidelijk, nu dreigen ook andere ketens de stad vaarwel te zeggen. Het is een landelijke trend: historische centra krijgen het steeds moeilijker door webwinkels – die dankzij de coronacrisis helemaal een hoge vlucht hebben genomen – en de concurrentie van de shopping- en leisure centra aan de stadsrand met een betere bereikbaarheid, meer ruimte en goedkope(re) grond. Deze ontwikkelingen vragen om een radicaal andere benadering van de programmering en inrichting van de binnenstad. Liggen hier niet volop kansen om een antwoord te bieden op de huidige woonopgave? Op dinsdag 18 oktober organiseerde CASA in het kader van de reeks Heilige Huisjes een discussie over wonen versus winkelen en de toekomst van de Arnhemse binnenstad met als inleider Tess Broekmans (Bureau Urhahn voor Stedenbouw en Strategie).

Bekijk de foto's en videoregistratie van Jesse's preek:

<https://casa-arnhem.nl/event/heilig-hart/>

Lees hier het verslag van de *Arnhemse Courant*:

<https://arnhemschecourant.nl/een-betere-binnenstad-met-minder-winkels-en-meer-levendigheid/>

HEILIG VERBOND

DATUM: DINSDAG 22 NOVEMBER

DEELNEMERS: 74

VIEWS: 2470

► Denkend aan Holland zie je bescheiden rijtjeshuizen braaf in het gelid staan, maar in feite is de gemiddelde Nederlander ruimer behuist dan veel andere Europeanen. We zouden niet alleen toekunnen met minder vierkante meters, het kan bovendien ook duurzamer en socialer. Op 22 november organiseerde CASA in de reeks Heilige Huisjes een avond over meer samen, minder ik. In 1892 maakte de Amsterdamse 'Bouwmaatschappij van een Eigen Woning' een groepsportret waar Jan met de pet en hoge heren met dito hoeden gebroederlijk bij

elkaar staan. ‘Waar zijn die groepsportretten van vandaag?’, poneert hoofdspreker Arie Lengkeek, coauteur van het boek *operatie wooncoöperatie* dat eerder dit jaar verscheen. Niet in Nederland, of beter niet meer in Nederland. Want na een vliegende start eind negentiende eeuw werd de wooncoöperatie in feite de nek omgedraaid door de befaamde Woningwet uit 1901. Deze vormde de basis voor onze eens zo voorbeeldige volkshuisvesting, maar bepaalde ook dat woningverenigingen stichtingen moeten zijn. Door deze ‘fundamentele afslag’ geen direct eigenaarschap meer van de bewoners, wel woningcorporaties die hun bezit in het huidige bestel gewoon mogen verkopen aan beleggers en speculanten. De coöperatie is op allerlei gebieden (voedsel, vervoer, energie) weer hip in Nederland volgens Lengkeek, maar niet in de huisvesting, want dat is te complex. De vraag is echter: hoe willen we met elkaar leven? Deze vraag leidt tot een andere manier van wonen in de stad. Voor goede voorbeelden hoeven we maar over de grens te kijken: naar Duitsland en iets verder naar Zwitserland en Oostenrijk, waar wooncoöperaties een integraal en vooral vitaal onderdeel uitmaken van systeem en stad. München, Zürich en Wenen, ‘het Walhalla van de betaalbare woning’ gelden niet voor niets als de meest leefbare steden ter wereld. ‘Daar hebben ze heel goed begrepen dat de economie van het wonen en de economie van de stad zo ongeveer over elkaar liggen’. Hier staan ook de projecten die Lengkeek en mede-auteur Peter Kuenzli opvoeren. Stuk voor stuk voorbeelden van duurzaamheid, diversiteit, kwaliteit en betaalbaarheid. In Nederland zijn vergelijkbare projecten op één hand te tellen. We mogen ons hier in de regio Arnhem-Nijmegen gelukkig prijzen met de Woningbouwvereniging Gelderland (WBVG), die ‘als moederschap voor gemeenschappelijk wonen, een prachtig model vormt in de Nederlandse context’.

Een bruggenhoofd of een brug te ver? In de discussie na Lengkeeks presentatie werd de vertaalslag naar Arnhem gemaakt. Onze stad bestaat inmiddels voor vijftig procent uit eenpersoonshuishoudens en dat aantal groeit. “Een eigen huis een plek onder de zon”, hoe lang is dat nog houdbaar en wenselijk? We kampen nu al met een gebrek aan ruimte in de stad, zodra we voor al die eenpersoonshuishoudens een individuele woning gaan bouwen al helemaal. Vormt ‘gemeenschappelijk wonen’ een antwoord op de wooncrisis? ‘Het hele probleem kan ermee opgelost worden’ stelt Bernard Smits, directeur van de WBVG. Of het nou een wooncoöperatie is met eigen bezit of een beheerconstructie onder een corporatie maakt hem niet veel uit. ‘De gedachte erachter, het collectief wonen, biedt tal van mogelijkheden’. Architect Peter Groot, betrokken bij een aantal ‘alternatieve’ woonprojecten beaamt dat. ‘De toekomst ligt in gedeeld wonen, we kunnen met veel minder af en het levert ook veel meer op voor de stad, omdat je gemeenschap creëert. Architect Wilbert de Haan ziet bovendien dat het zowel past in een trend waarin de overheid steeds meer zelfredzaamheid verwacht alsook dat mensen bezig zijn met zingeving in hun eigen leefomgeving.

Het nieuwe coalitieakkoord biedt volgens Jorian Bakker van GroenLinks voldoende haken om met nieuwe woonvormen te experimenteren, maar hij ziet wel enkele uitdagingen. Gemeenschappelijk wonen is (nog) geen gemeengoed, hoe zorg je voor een kantelpunt? Met de WBVG hebben jullie al een mooi voorbeeld met de nodige ontwikkelingsexpertise, aldus Lengkeek. ‘Als stad kun je bestemmingsplannen vaststellen en ga met de lokale corporaties aan tafel. Het is voor hen ook een mogelijkheid om meer divers te worden. Zorg ervoor dat ze niet de hele tijd als een kip op de eieren blijven zitten maar ook dat koekeksi eens gaan uitbroeden’. Willen lokale corporaties een rol spelen in het stimuleren van alternatieve woonvormen? Jazeker, zegt Joost Wools van Portaal Arnhem, ‘het past in ons straatje’. Het meest recente voorbeeld is Elderburen, waar vooral veel ouderen wonen. CASA’s huisdichter Jesse Laport, die ieder Heilig Huisje afsluit met stichtende woorden of een donderpreek, ziet hen als het lichtend voorbeeld: wij zijn eilandjes gewórden en wensen onze eigen huizen. Zij spelen meer dan wij ooit samen!

Bekijk de foto's en videoregistratie van Jesse's preek:

<https://casa-arnhem.nl/event/heilig-verbond/>

ONTWERPVISIES STADSTHEATER ARNHEM

DATUM: DINSDAG 6 DECEMBER

DEELNEMERS: 250

► Op 6 december organiseerde CASA in samenwerking met de gemeente Arnhem de publieke presentatie van de visies op de vernieuwbouw van het Stadstheater. Arnhem investeert in zijn culturele vastgoed; na Muis, Museum en Focus is nu het Stadstheater aan de beurt. Het huidige gebouw, bij de oplevering in 1938 de modernste schouwburg van Nederland, verkeert inmiddels in slechte staat. Vandaar dat is besloten tot een gedeeltelijke sloop en nieuwbouw met behoud van de monumentale kwaliteiten. In september werden de vijf ontwerpteams bekend gemaakt die een voorstel mogen ontwikkelen: Benthem Crowel Architects met Nelissen ingenieursbureau en Pieters Bouwtechniek Delft, Braaksma & Roos Architectenbureau en Civic Architects met Arup, cepezed met Nelissen ingenieursbureau en IMd Raadgevende Ingenieurs, DP6 architectuurstudio met Nelissen ingenieursbureau en Adviesbureau van de Laar en last but not least Mecanoo met Huygen Installatie Adviseurs en ABT. Op 6 december stonden deze teams tegenover de selectiecommissie, 's avonds in de 'uitverkochte' Kleine Zaal van het Stadstheater om hun ontwerpen met de stad te delen. Daags na Sinterklaas was het dus pas echt pakjesavond in Arnhem! Op 22 december werd bekend dat Braaksma & Roos en Civic Architects hun visie verder mogen uitwerken.

Zie voor een impressie van de ontwerpvisies:

<https://arnhemschecourant.nl/fotos-vijf-ontwerpen-voor-het-nieuwe-stadstheater-van-blokkendoos-tot-stadssoase/>

HEILIGE GEEST

DATUM: DINSDAG 13 DECEMBER

DEELNEMERS: 87

VIEWS: 2758

► De geest moet waaien! Op dinsdag 13 december sloot CASA de programmareeks Heilige Huisjes af met een presentatie van het Ministerie van Maak met Kristian Koreman (ZUS), Martin Sobota (Cityförster) en special guest Jolijn Valk (Urban Echoes), voorzitter van de landelijke BNA. Zij hielden alle drie een pleidooi voor meer visie, verbeelding en ontwerpkracht!

Hoe bouwen we ons uit de huidige wooncrisis? Met tijdelijke noodwoningen en dertien-in-een-dozijn-nieuwbouw wijken of met visie en verbeelding?! Als antwoord op deze retorische vraag presenteerde het zelfbenoemde Ministerie van Maak onlangs tijdens de Internationale Architectuurbiënnale Rotterdam een megamaquette van Nederland. Honderd ontwerpteams kregen elk de opdracht om op vier vierkante kilometer ergens in het land - van Warffum tot Sijpeveld - 10.000 woningen toe te voegen. Het resultaat is een potpourri aan plannen en strategieën. De som van 100 x 10.000 is bovendien het getal dat als aantal nieuw te bouwen woningen al jaren boven het land hangt. Daarmee is de maquette niet alleen een pleidooi voor meer ontwerpkracht maar ook een discussiestuk dat onze woningbouwopgave bevroegt, aldus initiatiefnemer Kristian Koreman. Na zijn bevolgen presentatie maakten we de vertaalslag naar Arnhem. Welke lessen kunnen we trekken uit de maquette van het Ministerie van Maak? Zijn deze toepasbaar op de Arnhemse context? Cityförster, een van de honderd deelnemende teams had zich specifiek op de verdichting van Arnhem Oost gericht, niet geheel toevallig het gebied waar de gemeente Arnhem de lokale woningopgave grotendeels wil doen landen. Architect Martin Sobota van Cityförster lichtte hun visie op Arnhem Oost toe aan de hand van de maquette: een mix van wonen en werken in hoog- en laagbouw. Net zoals de gemeente Arnhem in dit gebied voor ogen heeft. Architect Jolijn Valk, voorzitter van de landelijke BNA, en Cathelijne Bouwkamp, wethouder Stedelijke Ontwikkeling en Ruimtelijke Ordening, waren te gast om te reageren. Tot slot sloot onze Huisdichter Jesse Laport het jaar af met zalvende woorden waarin alle Heilige Huisjes de revue passeerden. En zo was de cirkel rond...

Bekijk de foto's en videoregistratie van Jesse's preek:

<https://casa-arnhem.nl/event/heilige-geest/>

Alle gedichten die Jesse Laport schreef in het kader van Heilige Huisjes zijn gebundeld en begin 2023 aangeboden aan Paul Smeulders, Arnhems nieuwe wethouder wonen (zie PDF in bijlage).

OVER CASA

PROFIEL & VISIE

► Arnhem is een prachtige stad met een buitengewone mix van 'rood', 'groen' en 'blauw'. Maar een stad is nooit af. Dat biedt ruimte voor nieuwe ontwikkelingen en verbeteringen. CASA, Centrum voor Architectuur en Stedenbouw Arnhem, gelooft in ruimtelijk ontwerp als tool om de stad toekomst-klaar te maken. Daarom organiseren wij op geheel eigen wijze een publiek programma over architectuur, stedenbouw en landschap. Dat doen we voor iedereen die positief wil bijdragen aan de ontwikkeling van onze stad en zijn omgeving.

CASA is eind 2003 ontstaan vanuit het lokale architectuurcafé en sindsdien uitgegroeid tot hét platform voor Arnhems stedelijke en landschappelijke ontwikkeling. Een opbouwend-kritische houding en *design thinking* op het gebied van architectuur, stedenbouw, openbare ruimte en landschapsarchitectuur vormen hierbij het uitgangspunt. CASA streeft bovendien naar een betere wereld en is onder het motto '*Think Global, Act Local*' aanjager van urgente thema's, die worden vertaald in een publiek programma dat primair gericht is op Arnhem en zijn omgeving. Deze regionale focus is zonder meer de kracht van CASA; uiteenlopende doel- en bloedgroepen van ontwerpers en ontwikkelaars, bestuurders en bewoners ontmoeten elkaar hier. Verbinding op inhoud is de grondtoon van CASA. Daarmee heeft CASA een unieke positie verworven; het publieke gesprek over de ruimtelijke ontwikkeling van stad wordt bij CASA gevoerd. Zodoende is CASA al jaren van invloed op het denken over de stad en het ruimtelijk beleid van Arnhem en omgeving. De thema's die door CASA worden geagendeerd zijn echter ook van betekenis voor andere steden en architectuur, stedenbouw en landschapsarchitectuur in het algemeen.

ORGANISATIE

► CASA bestaat uit een compact projectbureau dat verantwoordelijk is voor de organisatie van het programma. De inhoudelijke koers hiervan wordt vormgegeven door de programmaraad, die bestaat uit een tiental ruimtelijk ontwerpers en verwante professionals. Daarnaast bestaat CASA uit een stichtingsbestuur en een Raad van Advies met daarin vertegenwoordigers van CASA's hoofdsponsors, de lokaal actieve woningbouwcorporaties, onderwijs- en culturele instellingen. CASA wordt financieel ondersteund door de Gemeente Arnhem en veel partijen en ontwerpers die in de regio Arnhem actief zijn op het gebied van ruimtelijke ontwikkeling. Zij zijn automatisch lid van het professionele netwerk van CASA, de zogenaamde CASA-sociëteit, een mix van mensen uit de creatieve industrie, de regionale bouwkolom, onderwijs, cultuur, ambtenarij en politiek. Als tegenprestatie voor hun ondersteuning organiseert CASA - exclusief voor de leden van de CASA-sociëteit - jaarlijks een aantal extra activiteiten in de vorm van excursies binnen of buiten Arnhem.

GOOD GOVERNANCE

► CASA onderschrijft de Fair Practice Code en sluit met betrekking tot salariëring aan bij de CAO-kunsteducatie. Het bestuur en de Raad van Advies is onbezoldigd net als de leden van de programmaraad. Wel zijn zij allen automatisch lid van de CASA-sociëteit. Daarnaast werkt CASA met een vast team van ZZP'ers, die een eerlijke vergoeding ontvangen voor hun bijdrage. Het barpersoneel en de boekhouder werken via payroll, met arbeidsvoorwaarden volgens de ABU cao. Ook zij worden gezien en behandeld als waardevolle teamleden die CASA mede tot een gezonde en succesvolle organisatie maken. Er valt echter nog een wereld te winnen: CASA is zich ervan bewust dat de architectuurwereld geen afspiegeling van de samenleving is. Daarom streeft CASA binnen de eigen organisatie en de programmering naar een goede balans op het gebied van inclusie en diversiteit. Iedereen is welkom, de inhoud staat centraal. CASA heeft de missie zoveel mogelijk mensen te bereiken zodat we samen het verschil kunnen maken.

PUBLIEKSVISIE

► CASA bereikt al jaren een breed en divers publiek, dat afhankelijk van het onderwerp varieert. De kern bestaat uit professionele doelgroepen en betrokken bewoners. Deze trouwe achterban koesteren we, maar we hebben de ambitie om ons publiek en publieksbereik verder te vergroten. Speerpunten hierbij zijn diversiteit en publieks-

verjonging. We richten ons met name op jonge ruimtelijk ontwerpers en studenten van de regionale architectuur- en de ontwerpopleidingen van ArtEZ Arnhem (Academie voor Bouwkunst en Art & Design), Bouwkunde HAN (Hogeschool Arnhem Nijmegen), Van Hall Larenstein in Velp en de Universiteit Wageningen.

